

Din-Kimlik Tartışmaları Ekseninde Alevilik-Bektaşilik Sempozyumu*

Ahmet YÖNEM**

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Üniversitenin Ortak Akıl Topluluğu ortaklaşa olarak 15 Mayıs 2013 tarihinde uluslararası katılımlı "Din-Kimlik Tartışmaları Ekseninde Alevilik-Bektaşilik Sempozyumu"nu gerçekleştirdi. Üniversite bünyesinde ilk defa Alevilik ile ilgili olarak yapılan sempozyuma Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Hasan Onat başta olmak üzere her biri alanında uzman akademisyenler ve Arnavutluk'ta faaliyet gösteren Bektaşiler ile Çanakkale'de bulunan Çanakkale Pir Sultan Abdal Derneği ve Çanakkale Kazdağlı Türkmenleri Derneği'nin temsilcileri katıldı. Üniversitenin Troia Kültür Merkezi'nde düzenlenen sempozyuma Arnavutluk Bektaşi Harabati Baba Tekkesinden Hacı Dede Baba Edmond Brahimaj, Prof. Alban Süleymani Arnavutluk Epoka Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Remzi Altın başta olmak üzere çeşitli üniversitelerden gelen bilim insanları ile ÇOMÜ akademisyenleri ve öğrencileri katıldı.

Programda Alevi-Bektaşi kültüründe önemli yeri olan deyişlerin okunması ile başlandı. Açılış konuşmasını yapan ÇOMÜ İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yöner, ülkemizde yaşanan din-kimlik tartışmaları ve yaşanan siyasi, sosyal, ekonomik gelişmelerin etkisiyle en fazla tartışılan konulardan birinin Alevilik olduğunu söyledi; herkesin kendi kimliğini doğru tanımlamasına, insanın vazgeçilmezlerinden biri olan doğru bilgiye ulaşmasına ciddi ihtiyaç olduğunu belirtti. Düzenleme kurulu adına tüm katılımcılara ve konuklara katılımları için teşekkür etti.

Daha sonra İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Abdurrahman Kurt kürsüye çıktı. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi olarak sürece katkı sağlamak amacıyla bu sempozyumu düzenlediklerini belirten Kurt, böylesine önemli bir konuyu akademik ortamda müzakere etmek için gerekli imkânları sağlayan başta Rektör Prof. Dr. Sedat Laçiner olmak üzere emeği geçen tüm katılımcılara teşekkür etti. Sempozyuma

* Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Ortak Akıl Topluluğu ile birlikte düzenlenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Başkanı.

katılan davetliler arasında bulunan Çanakkale İl Müftüsü İbrahim ÖCÜT de bir selamlama konuşması yaptı.

Daha sonra kürsüye gelen Arnavutluk Bektaşî Harabati Baba Tekkesi Dedesi Hacı Dede Baba Edmond Brahimaj da üniversitelerin her zaman insanlığı aydınlatan ve onlara ışık tutan kurumlar olduğunu belirterek başladığı konuşmasında, Bektaşîler'in ve Aleviler'in her zaman barışın ve sevginin yanında yer aldığını, Bektaşîler'in İslam'dan ayrı olmadığını, Kur'an-ı Kerim'e ve Hz. Muhammed'e inanan, bütün kurallara saygı duyan insanlar olduğunu ifade etti. "Evrenin ışığı Hz. Muhammed, ayı ise Hz. Ali'dir" sözleriyle salondan alkış alan Hacı Dede Baba, asıl olanın Allah'ı sevmek olduğunu, bu sevginin de insanlara olan sevgiyi, birlik ve beraberliği arttırdığını dile getirdi.

Arnavutluk Epoka Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Remzi Altın da, yurt dışında bulunan Türk üniversitelerinin birleştirici fonksiyonlarına değindi ve aslında ayrılıkları insanların ürettiği gayri insani şeyler olarak tanımlayarak sempozyumun önemine vurgu yaptı. Altın, ayrıca insani unsurları öne çıkaran, birleştirici bir fonksiyonu olan böyle bir sempozyuma kendi üniversitelerinde de evsahipliği yapmak arzusunda olduğunu dile getirdi.

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Sedat Laçiner ise, "Her şey her yerde konuşulmaz. Belki toplumun yadırgayacağı konular olabilir ama üniversitelerde her şey konuşulabilir" sözleriyle konuşmasına başladı. Sayın Prof. Dr. Laçiner, "İlim yuvalarında, üniversitelerde her şey konuşulmıyorsa, tabular var ise o medeniyet çökmeye başlar. İslam dünyasının gerilemesinde pek çok sebepler sayılabilir. Bunların başında bilim insanların susmaya başlaması, konuşmaktan korkmaya başlaması geliyordur" sözleriyle konuşmasına devam etti. Alevilik gibi, Kürt sorunu gibi ülkemizde konuşulması gereken pek çok konu olduğunu ifade eden Prof. Dr. Laçiner, bu konuların konuşulmadığı takdirde ayrıştırıcı olacağını belirtti.

Rektör Laçiner sözlerine şöyle devam etti:

Bir toplum her kesimde bazı sınırlamalar getirebilir belki ama üniversitelerde düşünceyi sonuna kadar serbest bırakmak zorundadır, en uç fikirler dahi rahatlıkla burada söylenebilir. Alevilik, Anadolu kültürünün özüdür, mayasıdır. Birlik ve beraberliğimizin en büyük sigortalarından bir tanesidir. Dışarıdan içimize girmiş yabancı bir unsur değildir, bizi biz yapan çok önemli parçalardan bir tanesidir. Böyle baktığımız zaman hepimiz bir yönümüzle Aleviyizdir, bir yönümüzle Bektaşiyizdir. Yüzyıllar içinde özelliklerimiz iç içe geçmiştir. Bundan sonra Üniversitemiz Alevilik-Bektaşilik konusunda üzerine düşeni sonuna kadar yerine getirecektir. Belki geç kalmıştır Türk üniversiteleri ama uygun zemin zamanla oluşmaktadır. Kürt sorununda da, Alevilik meselesinde de toplumumuzun can acıtıcı diğer konularında da üniversiteler

devreye girecektir. Üniversitenin Rektörü olarak bizim görevimiz alt yapıyı oluşturmaktır, dileyenin dilediği konuda çalışabilmesini madden ve manen sağlayabilmektir. Bilimsel tartışmalar ve araştırmalar için özgür bir ortam sağlayabilmektir. Biz de bu sorumluluğumuzu sonuna kadar yerine getireceğiz. Eğer Alevilik gibi en hayati konularımızdan birini de çalışamazsak kim bize üniversite der?

Prof. Dr. Sedat Laçiner konuşmasına,

Bu konuda hepimizin mutabık olduğu yönler gibi mutabık olmadığı yönler de vardır. Bunların da açık yüreklilikle konuşulabilmesi gerektiği kanaatindeyim. Ümit ediyorum bu sempozyumda bunlar da yapıcı bir şekilde, bizleri birleştirecek bir şekilde ele alınacaktır. Sempozyumun ülkemiz ve tüm İslam alemi için hayırlı ve faydalı olmasını temenni ediyorum.

sözleriyle son verdi.

Arkasından sempozyumun açılış konuşmasını yapmak üzere kürsüye gelen Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hasan Onat, mezheplerin ortaya çıkışı ile ilgili süreci ve bu oluşumların tarihi arkaplanı ile ilgili temel bilgiler verdi. Kimlik kavramı üzerinde duran Onat, kökü derinlerde olan sorunları çözmek için mutlaka sorunun tarihi arkaplanına inmenin gereğini vurguladı. Alevilik-Bektaşilik konusunun Türkiye'nin can acıtıcı konularından biri olmasının temelinde bilgi ekseninde konuşulmayıp duygularımızla hareket etmemiz olduğunu belirtti. Sorunların sadece doğru bilgiyle çözüldüğünü söyleyerek Hacı Bektaş Veli'nin "Bilimden gidilmeyen yolun sonu karanlıktır" ve "İman akıl üzeredir" düsturları üzerinde düşünmek gerektiğini vurguladı. Sorunları çözmek için tarihe bakmak gerektiğine değinen Onat, Alevilik-Bektaşilik için de bunu yapmak gerektiğini, kökü derinlerde olan sorunları çözebilmek için sorunların oluşum evrelerini bilmek gerektiğinin önemine dikkat çekti. Günümüzde evrensel boyut taşıyan sorunlardan birinin terör ve şiddet, diğerinin de kimlik problemi olduğunu belirterek Alevilik-Sünnilik, Türklük-Kürtlük şeklinde ortaya çıkan kimlik temelli sorunların çözümünün yüksek anlam bilinci olduğunu ifade etti. "İslam ortak paydasıyla insanlara bu kazandırılabilirse kimlikler sorun olmaktan çıkar, farklılıklar zenginlik haline gelebilir. Bizim kültürümüz buna müsait" dedi. Hz. Peygamber'in sağlığında herhangi bir mezhebi oluşumdan bahsedilemeyeceğine değinen Onat, mezheplerin birer dini anlayış şekilleri ve beşeri oluşumlar olduğunu ve ne olursa olsun bunların dinle özdeşleştirilemeyeceğine vurgu yaptı. Mezheplerin kendilerini meşru bir zemine oturtmak için kendilerini Hz. Peygamber dönemi ile irtibatlandırma girişiminde bulunduğunu, hatta "tarihi geriye işletme" şeklinde bir tarih algısı oluşturmalarından söz etti.

Bu açılış konuşmasından sonra üç oturumdan oluşan Sempozyumun “Batı’da Alevilik Algısı” başlıklı I. Oturumuna geçildi. I. Oturumun başkanlığını Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanı Prof Dr Abdurrahman Kurt yaptı. Oturuma başlamadan önce Sempozyum çalışmaları hakkında kısa bir bilgilendirme yaptı.

Bu oturumda Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Sönmez Kutlu, “Batılı Araştırmalarda Alevilik-Bektaşilik” başlıklı bir sunum yaparak Alevilik ve Sünniliğin birbirinin alternatifi olmadığı vurgusundan hareketle, Batı’da 1850’lerden itibaren Osmanlı’da Bektaşî ve Kızılbaş topluluklarına duyulan bir ilgiden bahsederek Batılıların o tarihlerde yazmış olduğu makalelerde oluşturulmaya çalışılan marjinal bir algıdan söz etti. Batılı araştırmacıların o zamanlar dini köken ve etnik köken araştırması yaptıklarını ve onları yeniden kimikleştirme amacını gütmekte olduklarına değinerek Batılıların iddialarından bahsetti. Bu iddialardan birincisi, bu toplulukların Hıristiyanlıktan bozma bir topluluk olduğu; ikincisi ise, Hıristiyanlığı kabul etmeye hazır oldukları şeklindeki yanlış varsayımlar ve bu tür iddialarının içeriğini bu toplulukların Hak, Muhammet, Ali şeklindeki üçlü tasniflerini üçler olarak isimlendirmelerinin teslise benzetmelerinden bahsetti. Sayın Kutlu’ya göre, Alevilik ve Sünnilik birbirinin alternatifi değildir. Bunları bir ebruya benzeterek, birbirlerini destekleyen bütünüleyen bir gökkuşağı gibi olduklarına vurgu yapan Kutlu, dini olarak ayrışa bile etnik olarak ayrılamayacağından söz etti. Son iki yüz yılda bu konuda çatışmaya doğru bir eğilimin varlığından bahsetti. Aleviliğin Türk Şiası olduğu bilgisinin yanlış olduğunu ifade etti. Son olarak kimlik tanımlamalarında “ben Şii Müslümanım”, “ben Alevi Müslümanım” tarzındaki bir kavramlaştırmanın İslam kimliğini ikinci sıraya düşürdüğünü ve bundan da sakınılması gerektiğine vurgu yaptı.

Oturum Başkanının yapılan sunumu özetlemesinin ardından ikinci olarak Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi Prof. Dr. Cemal Tosun tebliğini sundu. Almanya’daki Alevilerin Alman devleti tarafından ayrı bir sözleşme ile Sünni Müslümanlardan farklı olarak tanımlandığını ama bu tanımla birlikte Alevilerin İslam’ın dışına çekildiğini hatta itildiğini ifade etti. Ortaklıklardan hareket etmek demek farklılıkları yok saymak, o da kimlikleri yok saymak demektir. Ve kimlikleri yok saymak onurlarla oynamak anlamıyla eşdeğerdir diyen Prof. Dr. Tosun, ortaklıklardan daha çok farklılıklar üzerinde durulması ve farklılıkların tanınması gerektiğine vurgu yaptı. 2000’li yıllardan itibaren farklılıkları tanımaya ve tanımlamaya yönelik bir etkileşimden söz etti. Bugün Almanya’daki Alevilerin “biz Müslümanız” tanımlamasının yerine “biz Aleviyiz” tanımlamasını yaptıklarını ve Protestanlığın

yolunda oldukları şekilde bir söylemlerinden bahsetti. Her şeye rağmen Almanya'daki Alevilerin bir devlet ayrışımı içerisinde olmadıklarını ve böyle bir sorunlarının olmadığını ifade etti.

Oturum başkanı Prof Dr Abdurrahman Kurt'un kısa bir özetinin ardından sempozyuma Arnavutluk'tan katılan Prof. Dr. Alban Süleymani Arnavutluk'ta Bektaşilik adlı bir tebliğ sundu. Prof. Dr. Süleymani, Bektaşiliğin Balkanlar'da yayılma sürecinden, Bektaşiliğin özünden bahsetti. Hacı Bektaş Veli'nin sözlerinden örnekler veren Süleymani, Arnavutluk'ta insanların İslam'la Bektaşilik üzerinden tanıştıklarını, yaklaşık olarak 850 yıllık bir geçmişin olduğunu söyledi. Şemseddin Sami'nin Arnavutların dili ile ilgili çalışmalarından da bahseden Süleymani, Türkiye'de yaşayan insanlarla Arnavutluk'ta yaşayan insanların birbirleri ile olan ilişkilerinden bahsetti. Gelecekte iki ülkenin ilişkilerini daha iyi tutmaları gerektiğini vurgulayarak gençlerin ve gençliğin bu konuda çok önemli bir görevle karşı karşıya olduklarını söyledi. Arnavutluk'ta Bektaş dergahlarının kurulduğu yerlerle şimdiki üniversitelerin yerlerinin birbirine benzer olduğunu ve aynı görevleri ifa ettiklerini anlattı. Şu anda Balkanlara giden herkesin yaşayan Bektaşilikle karşılaşacağını, bölgede bu konuda sürekli çalışmalar yapıldığını, bu çalışmalarda önemli tarihi bulgulara rastlandığını ve çalışmaların devam ettiğini söyleyerek sözlerini tamamladı.

I. Oturumun ardından öğle yemeği için ara verildi ve ikinci oturum saat 14.00'da başladı. Oturum başkanlığını Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Prof. Dr. Cemal Tosun yaptı. Bu oturumun başlığı "Alevilik Tartışmaları ve Çanakkale Aleviliği" idi. Dört tebliğin yer aldığı ikinci oturumun birinci konuşmacısı Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Saffet Sarıkaya idi.

Prof. Dr. Saffet Sarıkaya, Alevi-Bektaş kültürün büyük ölçüde tasavvuf düşüncesinden etkilenen, kurumsallaşma sürecinde de bu etkinin izlerini taşıyan bir oluşum olduğundan bahsetti. Ancak gerek tarihi süreçte kendilerini Sünniliğin karşısında tanımlamaları gerekse içinde bulunduğumuz hukuki yapı bu kurumsal boyutun açıkça dile getirilmemesine yol açmıştır dedi. Sarıkaya, öte yandan, son otuzlu yıllarda modern şehir kültürüyle gelen değişim süreci Alevilik-Bektaşiliği doğrudan etkilediği için şehirlerdeki mevcut yapı bu tanımlamadan farklı bir çerçevede gelişmiştir dedi. Ayrıca konuşmacı, esasen şehirlerde yapılanan Aleviliğin sadece yapısal değil inanç ekseninde de önemli değişimleri yaşamakta olduğundan, geleneksel tasavvufi telakkileri Batı eksenli, insan temelli, çoğu kere siyasi alanda varlık imkânı bulan değerlerle birlikte ifade eden bir görünüme bürünmesinden

bahsetti. Bununla birlikte geçmişlerini henüz tam anlamıyla keşfedemeyen Alevi-Bektaşiler, gelenekle modernlik arasında çeşitli gelgitleri yaşamaktadırlar. Aleviliğin modern toplumdaki varlığıyla ilgili yaşadığı değişim sürecinin açık uçlu olarak devam ettiği gözlenmektedir. Bu süreçte Alevi-Bektaşi zümrenin sağlam bir yapıyla yoluna devam etmesinin yolunun hiç şüphesiz doğru bilgiden, düzenli bir eğitimden geçmesi gerektiğini dile getirdi.

Oturum Başkanı Prof. Dr. Cemal Tosun sözü Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyesi Yrd. Doç. Dr. Doğan Kaplan'a verdi. Yrd. Doç. Dr. Kaplan "Yazılı Kaynaklarda Alevi-Bektaşi İbadetleri" adlı sunumunu gerçekleştirdi. Sunumunda, Alevilerin ibadet anlayışı içerisinde üç temel esas tespit etmek mümkün olduğunu belirtti. Birincisi, Allah'ın bütün peygamberlerine tebliğ ettiği din aynı olduğu için bütün semavi dinlerin inanç ve ibadet esaslarının aynı olduğudur. İkincisi, ibadetin riyasız ve gizli yapılmasıdır. Üçüncüsü de ibadetin belli bir dilinin olmaması, herkesin Allah'a kendi diliyle ve gönlüyle yakarması, bundan dolayı Anadolu'da yaşayan Alevilerin ibadetlerini Türkçe yapmalarıdır. İslam'ın beş şartı olarak bilinen ibadet boyutu, herhangi bir mezhebe, tarikata ve cemaate ait değildir. Bunlar, namaz, oruç, hac ve zekât gibi başlıca ibadetler, mezhepler ve tarikatlar ortaya çıkmadan önce Hz. Peygamber döneminde kurumsallaşmış İslam'ın mezhepler ve tarikatlar üstü boyutuyla ilgili hususlardır. Mutezili, Haricî, Sünnî, Mevlevî, Nakşî ve Bektaşî Müslümanlarca yerine getirilme düzeyleri farklı olmakla birlikte, bütün gruplarca bunların varlığı kabul edilmiştir. Müslümanların, ibadetlerin Allah'ın birer emri olduğuna inanması ile bunları yerine getirip getirmemeleri farklı düzlemlerde değerlendirilmelidir. Alevi-Bektaşiliğin temel yazılı kaynaklarında İslam'ın belli başlı ibadetleri aynen benimsenmiş ve bunların yerine getirilmesi teşvik edilmiştir dedi.

İbadet konusunda da Hacı Bektaş'ın hassas olduğu, bir vesileyle Tanrı'ya ibadet edip dua ettiği bildirilmekle birlikte günlük namazlar net değildir; Ramazan orucu ve zekat konusunda açık kayıt yoktur. Hac hususunda ise onun hacca gittiği – takip ettiği güzergâhıyla – tasvir edildiğini belirtmiştir.

Alevi ve Bektaşî kültürel kaynaklarının resmettiği ibadet anlayışına gelince ifade etmek gerekir ki burada başta cem ayini ve musahiplik olmak üzere muhtelif adab ve erkân eski Türk inanç ve geleneklerinin kısmen şekil değiştirmiş şekliyle ortaya konmakta olup bunun yanında yer yer İslam'ın temel ibadet biçimleri olan namaz, oruç, zekat ve hacca da atıflarda bulunmaktadır. Ancak bu atıflar yeterince güçlü olmayıp sözcelimi gerek beş vakit namaz gerekse Ramazan orucu karşı çıkılmayan fakat yapılması için ciddi gereklilikten de söz edilmeyen bir konumdadır diyerek sözlerini tamamladı.

Oturumda ikinci olarak söz alan Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Bölümü Başkanı Yrd. Doç. Dr. Abdullah Alperen ise “Çanakkale’de Yörük-Türkmen Ritüelleri” başlıklı sunumunu yaptı. Yrd. Doç. Dr. Alperen; Türkmen kültürü üzerinde durarak bu kültürün eski Türk inançlarından gelen boyutlarının olduğunu Çanakkale’de bu izlere çok sık rastlandığını belirtti. Tahtacılar yüzyıllar boyu diğer topluluklardan izole olarak yaşamışlardır; bu durum yıllar öncesine kadar diğer Alevilerle aralarındaki farklılığı da ifade ediyordu. Bu günlerde ise, Tahtacılar ile Aleviler arasında dini bakımdan pek büyük farklar görülüyorsa da, bu durum Tahtacıların yerleşik düzene geçmesiyle paralel olarak dış dünyaya açılmalarından ve bu şekilde öteki Alevilerle de daha fazla temas etmelerinden kaynaklanmaktadır, diyerek konuşmasına devam etti.

Yrd. Doç. Dr. Alperen, Tahtacı Türkmenlerinde yukarıda bahsettiğimiz temellendirmeye dayalı olarak, cem törenleri “Cuma Akşamı” olarak ifade edilen, Perşembe’yi Cuma’ya bağlayan gece yapılmaktadır. Bunun nedeni Hz. Ali’nin Cuma günü doğduğu düşüncesidir, şeklinde ifade etti. Alevi Türkmenler, bu ibadetlerini genellikle yerleşim bölgesinin en büyük evinde yapmaktadır. Eski binalarda, cem için ayrıca geniş bir salon bulunmasına rağmen, yeni yapılan evlerde bu görülmemektedir. Birçok köyde cem evinin olmadığını söyledi. Muharrem’de Tahtacılar da bütün Aleviler gibi on iki gün oruç tutar. Çünkü İmam Hüseyin Kerbelâ çölünde on iki gün aç susuz Yezid’in ordusuna direnmiştir. Her gün bir imam için oruç tutulur. Muharrem orucu boyunca hayvansal gıdalar tüketilmez, su içilmez. Muharrem orucundan sonra bayram vardır. Çanakkale yöresinde de Türkmenler arasında Ramazan, Kurban, Muharrem ve Hıdırellez bayramları kutlandığını ifade etti ve bunları açıklayarak konuşmasına son verdi.

Daha sonra Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Yrd. Doç. Dr. Ahmet Yöner “Çanakkale’de Alevilik ve Bektaşilik” adlı tebliğini sundu. Yöner, Alevi-Bektaşilik çalışmaları açısından Çanakkale’deki Alevileri üç grupta özetledi. Birinci başlıkta, Balkanlara öncü kuvvet olarak gönderilen inanç gruplarının başında gelen bu gün itibarıyla varlığından söz edilmeyen tasavvufi anlamda Bektaşilik; ikinci olarak, yörede Türkmen olarak adlandırılan ve Çanakkale merkez, Ezine, Bayramiç ve Ayvacık ilçeleri sınırları içerisinde kalan, isimlendirme itibarıyla, Kazdağlarının eteklerinde daha sonradan yerleşik hayata geçen Aleviler (Tahtacılar); son olarak da Çanakkale merkezde bulunan ve Anadolu’nun çeşitli şehirlerinden göç etmiş olan Aleviler olarak gruplandırarak sunumunu gerçekleştirdi.

Çanakkale’de tarihten günümüze üç tür Alevi-Bektaşî anlayışının temsil edildiği günümüzde ise, iki anlayışın temsilcisinin olduğunu tespit ettiğini belirten Yöner, Bektaşîlik ve Bektaşî tekkeleri daha çok Gelibolu’da, Avrupa yakasında olmakla birlikte Anadolu yakasında da tekkelerden söz edebiliyoruz, dedi. Çanakkale yöresindeki Türkmen varlığının “Kazdağı Türkmenleri Derneği” tarafından temsil edildiğini ve buna ait tarihsel süreci ve günümüzdeki durumu belirttikten sonra Yöner, üçüncü olarak Çanakkale’ye Anadolu’nun diğer illerinden göç etmiş, daha çok il ve ilçe merkezlerinde oturan Aleviler bulunduğunu bunların da Pir Sultan Abdal Derneği bünyesinde yer aldıklarını anlattı. Son olarak Çanakkale’deki Alevi nüfusun taleplerini özetleyerek konuşmasını tamamladı.

III. Oturum “Kapanış Paneli” idi. Oturum başkanlığını Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Hasan Onat yaptı. Bu oturumda Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Uzmanı Doç. Dr. Cenksu Uçer; soya dayalı tarikatlar olarak varlığını sürdüren geleneksel Aleviliğin, bütün dînî telakkî ve uygulamalarını tasavvuf ve tarikat hayatı çerçevesinde şekillendirdiğini belirtti. Buna göre onlar, imanı ikrar olarak görüp ve bunu da “elest bezminde, ruhların ezelde Hz. Ali tarafından kurulan ve Ehl-i Beyt’çe sürdürülen bu yola uyacaklarına dair Allah’a söz verdikleri” şeklinde yorumlayarak bir pîre ya da mürşide bağlanmak şeklinde anlamlandırmışlardır. Aynı tarzı ibadet hayatı için de hakim anlayış olarak kabul etmişler ve ibadet hayatı ile ilgili bütün telakkîlerini de bu bağlamda oluşturmuşlardır. Nitekim Alevîler, ibadet hayatlarının temeline bir zikir ayini olan “cem”i oturtmuşlardır. Makalenin ana teması olan, “Alevîlerin bütün telakkîlerini tarikat hayatı kalıpları çerçevesinde oluşturdukları” tezi doğrultusunda Alevîler, temel İslamî ibadetler olarak bilinen ve kendilerinin şeriat makamının ibadetleri olarak gördükleri namaz, oruç, hac gibi ibadetler yerine bazısına ismiyle, bazısına şekliyle ve bazısına benzeriyle kaim ibadetler ikame etmişler, bunları da tarikat hayatı kalıplarında anlamlandırmışlardır. Bütün bunlar, Doç. Dr. Uçer’e göre, ibadet hayatı dahil bütün telakkîlerini tasavvuf ve tarikat hayatı kalıplarında şekillendirmesinden dolayı geleneksel Alevîliğin bu çerçevede anlaşılmasının daha sağlıklı bir tutum olacağını açıkça göstermektedir.

Daha sonra Nurettin Gedikoğlu tebliğini sundu. Sempozyumda kendisinin farklı bir kimlikle bulunduğunu, Dedelik vazifesi yürüttüğünü belirterek sözlerine başlayan Gedikoğlu, Alevi kelimesinin Hz. Ali taraftarı, Hz. Ali yanlısı anlamına geldiğini, İslamiyet içerisinde Hz. Ali’yi sevenlere Alevi denildiğini belirtti. Buna göre, Alevi kavramının oluşum tarihi Hz. Ali’nin yaşadığı dönemde başlar. Hz. Ali daha yaşarken bile Ali taraftarı Alevi diye bilinen kişiler vardı. Alevi kavramı daha Hz. Ali hayattayken oluşmuştu. Fakat o zamanlar çok dar bir çevre için

kullanılıyordu. Ancak tarihsel süreçte Hz. Ali taraftarlarının çoğaldığını ve böylece Alevi kavramının genelleştiğini ifade etti. Gedikoğlu, Aleviliğin İslamî bir inanç olduğunu dile getirdi. Ancak bazı art niyetli kimseler Aleviliği İslam'dan ayırmaya çabalamışlardır. Aleviliği kendi grupsal, ideolojik, bölgesel, etnik çıkarları doğrultusunda kullanmak isteyen kimseler, Aleviliği bu düşünceye hizmet edecek şekilde tahrif etmişlerdir. Her şeyden önce Alevilik bir inançtır. Bundan hareketle belki de Allah'a en çok inanan, Allah'ın birliğini kabul eden topluluklardan biridir Aleviler. Cem törenine katılanlar bu durumu açıkça görebilirler. Gedikoğlu, ayrıca binlerce Alevi deyişinde, şiirinde de bu açıkça görülür, dedi. Aleviler Allah'a inanurlar, hem de bütün benlikleriyle Allah'ın varlığına, birliğine bağlıdırlar diyen Gedikoğlu, temel olarak eşit yurttaşlık hakları talebiyle cem evlerinin yasal statüye kavuşturulması, Aleviliğin bir inanç sistemi olarak tanınması, sosyal eşitlik ilkesi gereği Alevilerin tüm taleplerinin demokratik haklar ve özgürlükler çerçevesinde dikkate alınması taleplerinde bulunarak konuşmasını sonlandırdı.

Sempozyumda sunulan tebliğleri değerlendiren Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Cemil Hakyemez, yaklaşık bir gün gibi kısa bir sürede gerçekleştirilen bu sempozyumda azami faydanın sağlandığını belirtti. Her şeyden önce sunulan tebliğlerin birbirinin devamı olmasının da avantajıyla Alevilik-Bektaşilik meselesinin gelmiş olduğu bugünkü nokta ve var olan temel sorunlar, kronolojik bir şekilde sistematize edilerek özgün bir şekilde ortaya konmuştur, dedi. Konuşmacıların çeşitli görüşlerine yer veren Hakyemez, Tasavvuf, İslam Felsefesi, İslam Mezhepleri Tarihi, Dinler Tarihi vb. gibi tüm İslam düşüncesi anlaşılmeden Alevili-Bektaşili düşüncesinin kavranamayacağını dile getirdi. Çeşitli üniversitelerde oluşturulan Alevilik araştırma merkezlerinin de bu ihtiyaçlara cevap veremediği de ayrıca malumumuzdur. Bu yüzden bizzat Aleviler tarafından ve yukarıda bir kısmını ifade ettiğim farklı disiplinlerin de içerisinde yer alacağı ilahiyat fakültelerinin kurulması kaçınılmaz gözükmektedir. Nureddin Gedikoğlu Dedenin ifade etmiş olduğu "Emevî ve Abbasi saltanatlarının yanlışlarının anlatılması", hatta kanaatimizce İslam tarihinde tüm din-siyaset ilişkilerinin de sağlıklı bir şekilde ortaya konması da ancak bu şekilde mümkün olur. Söz konusu fakülteler, istedikleri takdirde ihtiyaç duydukları konularda diğer ilahiyat fakültelerinden de destek alabileceklerdir. Zira teolojisiz bir topluluk olamaz. Aleviliğin, en çalkantılı dönemini yaşadığı ve sözlü kültürden yazılı kültüre geçiş yapmaya çalıştığı günümüz kentleşme sürecinde, farklı dinî yapı ve ideolojilerin manipüle etmeye çalıştığı gruplar olarak geleneksel yapılarını daha fazla devam ettiremeyeceği ortadadır. O halde devlet ve toplum olarak onlara, kendi tarihsel bağları ve farklılıkları içerisinde, kendi özgün İslamî yapılarını inşa etme fırsatı

verilmesinden daha doğal bir şey olmasa gerektir. Bu bağlamda, Prof. Dr. Hasan Onat'ın çözüm olarak sunduğu "yüksek anlam bilinci" ve "İslam ortak paydası" değerleri içerisinde, ifade edilen yeni Alevî-Bektaşî inancının da yerini alması gerektiğini iddia etti. Aksi halde Prof. Dr. Cemal Tosun'un ifade ettiği Almanya'da yapay olarak üretilmeye çalışılan, tarihi bağlarından tamamen koparılmış bir Alevîlik'le karşılaşmanın hiç de tesadüf olmayacağı uyarısında bulunarak sözlerine son verdi.

Daha Sonra Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı Başkanı Doç. Dr. Mehmet Atalan "Yazılı Kaynaklarda Alevî-Bektaşî İnançları (Virânî Baba Örneği)" adlı tebliğini sundu. Virânî Babanın önemli bir şahsiyet olduğundan hareketle onun görüşlerini aktaran Atalan, Virânî Babanın hemen her konuyu Kur'an ayetleriyle veya hadislerle temellendirdiğini dini, tasavvufî konuları işlerken İslam'ın temel kaynaklarına müracaat ederek tâliblere örnek olduğunu söyledi. Virani Babanın eseri olan *Fakr-nâme*'de inanç esaslarının genel İslam düşüncesine uygun olarak ana hatlarıyla yer alması, diğer tasavvufî oluşumlarda da görüldüğü gibi, Bektaşîlik mensupları tarafından bilinmesi gereken temel inanç esaslarının merkeze alındığının bir göstergesidir, dedi.

İnanç esasları ile ibadet anlayışları, dini nitelik taşıyan bir teşekkülün omurgasını oluşturmaktadır. Bu durum, Alevî ve Bektaşî geleneği için de söz konusudur. Bu iki oluşumun sıkça sözlü/kültürel gelenekle ilişkilendirildiği, itikad ve ibadet boyutunun bu çerçevede tartışıldığı görülmektedir. *Fakr-nâme* itikadî perspektiften değerlendirildiğinde, İslam'ın temel inanç esaslarının belirlendiği dört kapı-kırk makam, şeriat, tarikat, marifet ve hakikat gibi anlam kategorilerinin çatı kavramı olarak kullanıldığı görülmektedir. Doç. Dr. Atalan, İslamî ibadetler konusunda da *Fakr-nâme*'de Kur'an'ın ortaya koyup, Hz. Muhammed'in hayatında somutlaşan, geçmişte ve günümüzde dünya Müslümanlarının ekseriyetini oluşturanlarca da dinî hükmü konusunda tartışma olmayan temel İslamî ibadetler mevcut olduğunu belirtti.

Sempozyum, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Hüseyin Özdemir'in kapanış konuşması yapmasının ardından katılım belgelerinin katılımcılara ve sempozyumun yapılmasında emeği geçenlere takdimi ile sona erdi.